

ارزیابی و نقد طرح و ساختمان جدید مسجد ولیعصر (عج) در مجاورت تئاتر شهر (تهران)

عبدالحمید نقره کار*

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران

چکیده:

اگرچه مسجد ولیعصر در مجاورت تئاتر شهر در مدیریت شهری اسبق به طور کامل طراحی شده و تا سقف اول اجرا شده بود، در مدیریت جدید شهری متوقف و به طور کامل تغییر یافت. برای کسب تجربه در نمونه‌های مشابه بعدی پاسخ به این سوال ضروری است که آیا ناچه اشکالاتی در طرح قبلی وجود دارد. هدف از این تحقیق اصلاح معیارها و شاخصه‌های سنجش طرح‌های مسجد برای مراکز تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار و مجری است تا از این به بعد شاهد نتایج بهتری در این رابطه باشیم. روش تحقیق استدلالی و تحلیلی و مصداق پژوهی است. بر اساس بررسی‌های این تحقیق تغییر طرح ناشی از تغییر نگرش مدیران نسبت به تعریف، جایگاه و ارزشهای اصیل مسجد به جای تشخیص مذهبی در مجموعه، خود را با مجموعه سازگار کرده و عنصر منفعلی در مجموعه تلقی می‌شود. همچنین تاثیر از سبک‌های رایج جهانی در طرح جدید که سرچشمه نظری آنها الحاد و بی‌دینی (لائیسم)، توهم جدایی دین از علوم و هنرها، (سکولاریسم) و ساختار زدائی از معیارها و ارزشهای پایدار (دیکانستراکتیویسم) و در نهایت بی‌هدفی و بی‌غایتی و هرج و مرج (آنارشسیسم) در خلق آثار هنری می‌باشد. چنین رویکردهایی که قطعاً متعارض با بدیهیات حکمت و فلسفه هنر در معماری و شهرسازی است، متأسفانه بعد از تاثیر گذاری در سبک‌های معماری و شهرسازی معاصر، اکنون به مهمترین عناصر فضای شهری ما، یعنی ساختمانهای مذهبی و به خصوص مساجد، تهاجم نموده است. امید است برنامه ریزان، سیاست‌گذاران و متولیان امور ساختمانهای مذهبی و مساجد، با عبرت از چنین نمونه‌هایی، که متأسفانه قابل گسترش است، با وضع قوانین و آیین‌نامه‌های راهبردی و ارائه راه‌کارهای عملی و نظارت لازم، از تکرار بت‌سازی به جای مسجد سازی جلوگیری نمایند. کلمات کلیدی: راهبردهای نظری، فرهنگ اسلامی، فرهنگ غربی، طرح قدیم مسجد ولی عصر (عج)، طرح جدید مسجد ولی عصر (عج).

مقدمه:

بودند، اما شهرداری مایل به ساختن یک مجموعه تجاری و خدماتی بود. از سال ۱۳۶۰، اهالی، ابتدا با برپا کردن یک چادر و سپس با مصالح بنائی و اسکلت فلزی یک مسجد موقتی ایجاد و به انجام مراسم مذهبی روزانه و سالیانه میپرداختند. بعد از تلاشهای مستمر اهالی و مراجعه مکرر به مسئولین کشوری، بالاخره در سال ۱۳۸۳، در زمان شهرداری آقای دکتر احمدی نژاد تصویب شد که در این محل یک مسجد و مجتمع فرهنگی دایر شود.

طراحی اولیه این مسجد به مرکز تحقیقات معماری اسلامی، دانشگاه علم و صنعت ایران و مدیریت اینجانب، که دارای سابقه طولانی در طراحی مراکز مذهبی و زیارتی هستم، سپرده شد که به تشریح طرح فوق و مبانی آن که به تصویب رسید و بر اساس آن طراحی ها انجام شده است، می‌پردازم

ماجرای مراحل طراحی این مسجد، طولانی و بسیار عبرت آموز است. از آنجاکه این مصداق، ناشی از تهاجم فرهنگی و مشکلات موجود در نظام آموزشی، مدیریتی و اجرایی ماست، در حد این نوشتار به چند موضوع و برخی از نکات مهم آن، به امید اصلاح، اشاره می‌نمایم.

در ضلع جنوبی پارک دانشجو زمینی به مساحت حدود ۵۰۰۰ متر مربع وجود داشت، مالکیت آن مورد اختلاف اهالی محل و شهرداری منطقه ۱۱ بوده و موقتاً به صورت پارکینگ مورد بهره برداری قرار می‌گرفت، بخشی از این زمین متعلق به مرحوم آقای مهندس مدد بود که وقف ساختن مسجد نموده بودند و اهالی محل با توجه به نداشتن مسجد محلی و ناهنجاریهای موجود در پارک فوق و اطراف تأثر شهر، مصمم به ساختن مسجد در آن زمین

۱. مهمترین اهداف کاربردی مصوب

(کاربریهای مجموعه) در طرح قدیم:

۱-۱. کاربری‌های مذهبی:

۱-۱-۱. ایجاد یک نماد مذهبی با شکوه در سطح شهر تهران و به خصوص محور خیابان ولیعصر (عج) و چهار راه انقلاب.
 ۱-۱-۲. ایجاد یک مسجد در سطح محلی و منطقه جهت مجموع مراسم و مناسک و نیازهای مذهبی اهالی و مراجعین در طول سال.

۱-۱-۳. ایجاد دفاتر بسیج برادران و خواهران و خدمات مربوط به آن (با استفاده از فضاهای موجود).

۱-۱-۴. احداث فضاهای اداری مسجد نظیر دفتر امام جماعت، دفتر هیأت امناء و حسابداری.

۱-۱-۵. احداث فضاهای خدماتی مسجد نظیر: صندوق قرض الحسنه، دفتر رسیدگی به امور نیازمندان و ایتم (دفتر کمیته امداد امام خمینی یا هلال احمر)، شورای حل اختلاف، خانه امام جماعت، خانه خادم و غیره.

۱-۱-۶. ایجاد یادمانی از انقلاب و شهداء در کنار یک سقاخانه عبوری (نقره کارو همکاران ۱۳۸۶).

۱-۲. کاربری‌های فرهنگی:

۱-۲-۱. ایجاد یک مجموعه فرهنگی - آموزشی در تکمیل و توسعه پارک دانشجو و تأثر شهر و بسط فرهنگ اسلامی
 ۱-۲-۲. ایجاد یک کتابخانه محلی و بانک اطلاع رسانی رایانه ای (وب سایت) عمومی و به طور خاص جهت (مهدی شناسی) (عج).

۱-۲-۳. ایجاد یک مرکز تحقیقاتی برای گروههای محقق، به طور خاص برای مباحث آخر الزمان و مهدی شناسی (عج).

۱-۲-۴. ایجاد کارگاه های هنری جهت گسترش فرهنگ و هنر اسلامی و تربیت هنرمندان شایسته به خصوص برای نوجوانان و جوانان.

۱-۲-۵. احداث یک سالن مراسم چند منظوره برای انجام سخنرانی ها و سمینارها و مسابقات و نمایش فیلم و غیره و ...

۱-۳-۵. تأمین سرویس‌های بهداشتی، تأسیساتی و پناهگاهی و امنیتی برای مجموعه فوق.

۱-۳-۶. احداث چند فروشگاه تخصصی برای مراجعین خاص مجموعه و اطراف و درآمذزایی مسجد (همان)

۲- مهمترین اهداف راهبردی طرح (مبانی نظری) در طرح قدیم: «من یار طلب کردم او جلوه گه یار

او خانه همی جوید، من صاحب خانه مقصود من از کعبه و بتخانه تویی تو

مقصود تویی، کعبه و بتخانه بهانه»

«شیخ بهائی»

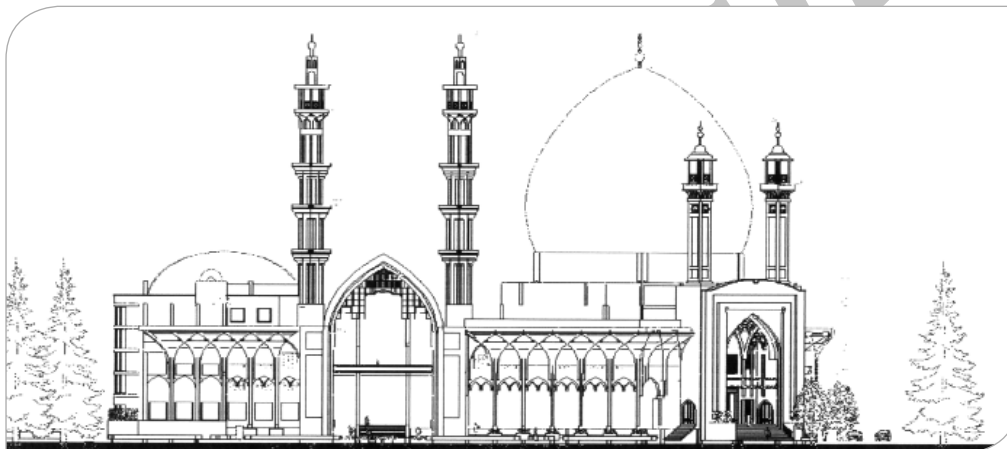
۱-۲-۷. احداث ویدئوکلپ و سرگرمی‌های رایانه‌ای (همان) ۱-۳-۳. کاربری‌های خدماتی:

۱-۳-۱. ایجاد پارکینگ در طبقات جهت بهره برداری مجموعه فوق و پارک دانشجو و تأثر شهر و فروشندگان و مراجعین منطقه.

۱-۳-۲. احداث یک چاپخانه و رستوران برای کل مجموعه و منطقه.

۱-۳-۳. احداث یک فضای مناسب برای برگزاری جشنها و سوگاریها.

۱-۳-۴. احداث یک باشگاه ورزشهای سبک، رزمی و بدنسازی.

شکل ۱. نمای شمالی طرح قدیم مسجد به سوی پارک دانشجو و خیابان ولیعصر (عج)

در این طرح تلاش شده تشخیص نمادهای مذهبی در ارسن شهری کاملاً بارز ایجاد گردد. طراح مهندس عبدالحمید نقره کار، سال ۱۳۸۷

۲-۱. نمادهای مذهبی و به طور خاص مساجد، به منزله قلب شهر اسلامی بوده و باید در کانون عظمت و توجه و تذکر در طراحی شهرهای ما قرار گیرند.

۲-۲. در محورهای بسیار مهم خیابان ولیعصر (عج) و چهار راه انقلاب ایجاد یک کانون مذهبی شاخص و یک نماد ارزشمند دینی و الهی از اهم اهداف این طرح می‌باشد.

۲-۳. مساجد امروز و آینده ما ضمن حفظ سنتها و اصول اصیل و بی‌زمان خود باید با توجه به مجموع شرایط زمانی و مکانی، با امکانات جدید و نیازهای امروز و فردای اقشار مختلف جامعه ما هماهنگ شود.

۲-۴. طبق سنتهای اصیل گذشته، مساجد ما باید در راستای اهداف فرهنگی - اجتماعی و خدماتی خود و در جهت رسالتهای فردی و اجتماعی مسلمین و زمینه سازی سیر آنها از دنیا به آخرت و از زندگی مادی به حیات معنوی مجموعه‌ای چند منظوره و متنوع باشد.

۲-۵. مهمترین هدف از احداث مساجد، تأمین فضای عبادی به صورت اجتماعی و فردی، نظیر نماز جماعت و آشنایی با معارف اسلامی و تزکیه نفس از طریق استماع سخنرانی، قرائت قرآن و ادعیه و غیره است.

۲-۶. فضای مناسب برای برگزاری مراسم و مناسک اسلامی در طول سال نظیر شبهای احیاء، مراسم ماه محرم و ولادتها و شهادتها و غیره باید تأمین شود.

۲-۲. در محورهای بسیار مهم خیابان ولیعصر (عج) و چهار راه انقلاب ایجاد یک کانون مذهبی شاخص و یک نماد ارزشمند دینی و الهی از اهم اهداف این طرح می‌باشد.

۲-۳. مساجد امروز و آینده ما ضمن حفظ سنتها و اصول اصیل و بی‌زمان خود باید با توجه به مجموع شرایط زمانی و مکانی، با امکانات جدید و نیازهای امروز و فردای اقشار مختلف جامعه ما هماهنگ شود.

۲-۴. طبق سنتهای اصیل گذشته، مساجد ما باید در راستای اهداف فرهنگی - اجتماعی و خدماتی خود و در جهت رسالتهای فردی و اجتماعی مسلمین و زمینه سازی سیر آنها از دنیا به آخرت و از زندگی مادی به حیات معنوی مجموعه‌ای چند منظوره و متنوع باشد.

۲-۷. برای تحکیم ارتباط ولایی مسلمین ایجاد فضای مناسب برای دسترسی مستمر و حضوری اقشار مردم به یک عالم و فقیه ذیصلاح و منتخب، (امام جماعت) و پاسخ به سؤالات و رفع شبهات و ابهامات دینی اهالی محل، ضروری است.

۲-۸. ایجاد فضاهای فرهنگی اعم از آموزشی، پژوهشی، پرورشی و... (نظیر کلاسها، کارگاههای هنری، کتابخانه، بانک اطلاعاتی و...) در کنار فضاهای عبادی از اهم اهداف است.

۲-۱۴. در جهت بهره برداری فوری تر و بهینه از مجموعه، پرهیز از هر نوع اسراف در هزینه ها و عدم بکارگیری اجزاء و عناصر بیپوده و بی فایده در مجموعه، پایداری و مقاومت و استحکام بیشتر بنا، حفظ اصول ایمنی و پناهگاهی، حفظ نگهداری سهل تر ساختمان، هم آوایی با هنر بی بدیل معماری در تمدن اسلامی، هماهنگی با بافت محله، پارک دانشجو و تأثر شهر و... باید پیش بینی های لازم در طراحی این مجموعه صورت پذیرد.

۲-۹. ایجاد فضاهای انتشاراتی، تبلیغاتی و نمایشگاهی و نمایش نظیر (پرده خوانی، تعزیه گردانی، روزنامه خوانی، نمایشگاه های هنری و کتاب و غیره) در جهت بسط دین آگاهی و خدا خواهی بسیار ضروری و از الزامات وظیفه مؤکد امر به معروف و نهی از منکر است.

۲-۱۰. ایجاد فضاهای خدماتی (نظیر، رسیدگی به امور نیازمندان و ایتام، صندوق قرض الحسنه، شورای حل اختلاف محلی، مشاور خانواده و جوانان، دفاتر مراکز کمک رسانی، نظیر کمیته امداد وهلال احمر، و غیره) در جهت انجام وظایف اجتماعی مسلمانان بسیار حائز اهمیت است.

۳. تشریح طرح اولیه مسجد:
با توجه به مقدمات فوق، و مکان یابی انتخابی و ابلاغ شده کارفرما، به تشریح طرح اولیه مسجد اشاره میگردد. از آنجا که در دو محور مهم شمالی- جنوبی تهران، یعنی خیابان ولیعصر (عج)، از میدان تجریش، تا میدان راه آهن و محور شرقی - غربی تهران، یعنی خیابان انقلاب، از میدان امام حسین (ع) تا میدان انقلاب، هیچگونه نماد مذهبی شاخص در شأن پایتخت جمهوری اسلامی ایران وجود نداشت و از طرفی شهرداری در آن زمان مایل بود در غرب تهران و نزدیک نهاد ریاست جمهوری، مسجد و مجموعه فرهنگی در مقیاس یک مسجد جامع، برای برگزاری مراسم ملی داشته باشد، بنابراین مقیاس این مجموعه، در حد یک مسجد جامع و مجموعه فرهنگی مرکز شهری، تعیین و مصوب شد.

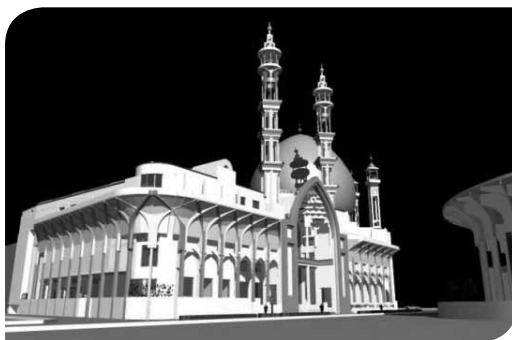
۲-۱۱. در جهت زنده نگاه داشتن پیام همیشه جاوید عاشورای حسینی و نمادهای پیروزی انقلاب اسلامی و جانبازی و شهداء و ایثارگران، یادمان هایی هنرمندانه و برانگیزاننده غیرت دینی در این مجموعه بسیار ضروری است.

۲-۱۲. همجواری فضاهای عبادی با سایر فضاهای فرهنگی و خدماتی و عبوری باید به نحوی باشد که مزاحمتهای همجواری به خصوص در هنگام بهره برداری هم زمان به حداقل ممکن برسد و حریم های فضایی کاملاً محفوظ باشد به خصوص حرمتها و مکروهات عرفی و شرعی در مورد محل مسجد کاملاً رعایت شود.

با توجه به برنامه مصوب، و مکان یابی موجود به تشریح نقشه های ارائه شده می پردازم:

۲-۱۳. بدیع بودن اصیل وهنرمندانه این مجموعه مستلزم آن است که ضمن حفظ اصول فضایی وهندسی و مبانی نظری و بی زمان در حکمت هنر اسلامی، از آخرین دستاوردهای

شکل ۲. نمایی سه بعدی از طرح اولیه مسجد نماى خارجی مسجد هماهنگ با ساختمان تأثر شهر، خیابان جنوبی برای فضای سبز پیش بینی شده است. (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

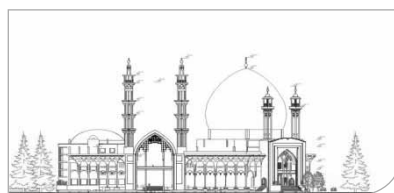
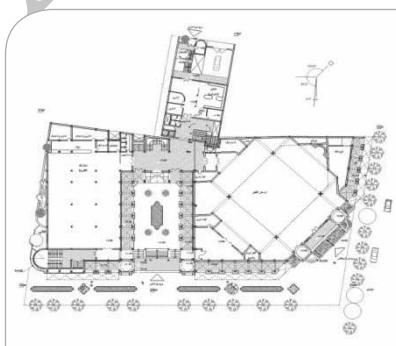
گسترش شبستان مسجد در نظر گرفته شد. در طبقه اول کتابخانه، در طبقه دوم کلاسهای آموزشی و در طبقه سوم سالن اجتماعات و مراسم، پیش بینی و طراحی شد. ۳-۵. بین شبستان مسجد و مجموعه فرهنگی - خدماتی، حیاط نسبتاً بزرگی پیش بینی شد، این حیاط می‌توانست مزاحمت‌های همجواری را، میان فضای مسجد و فضاهای فرهنگی - خدماتی به حداقل ممکن برساند و در عین حال ضمن گسترش فضای سبز پارک دانشجو، با ایجاد سر درب ورودی جذاب و با شکوه پیوند مطلوب و مناسبی، بین این مجموعه و پارک فراهم نماید. ۳-۶. در طبقه منهای یک در زیر شبستان مسجد، فضای مناسبی برای فعالیتهای بسیج محلی و در زیر مجموعه فرهنگی - خدماتی و حیاط، سالن پذیرائی و آشپزخانه، چند واحد تجاری، وضوء خانه و سرویسهای بهداشتی طراحی شده بود.

۳-۱. ابتدا در جهت تداوم و گسترش پارک دانشجو، خیابان عریض ضلع شمالی زمین، در جهت توسعه پارک و فضای سبز پیش بینی و طراحی شد.

۳-۲. برای حل بخشی از مشکل پارکینگ در منطقه فوق و به اصرار مسئولین شهرداری، سه طبقه پارکینگ در زیرزمین پیش بینی شد.

۳-۳. در طبقه همکف، در غرب زمین و کنار خیابان ولیعصر (عج)، شبستان آقایان و بانوان در دو طبقه طراحی شد، تا از خیابان مزبور و خیابان انقلاب، ساختمان این مسجد به عنوان یک نماد برجسته و شاخص مذهبی تجلی بیرونی داشته و فضای ذکر معنوی و الهی برای اهالی و رهگذران ایجاد نماید.

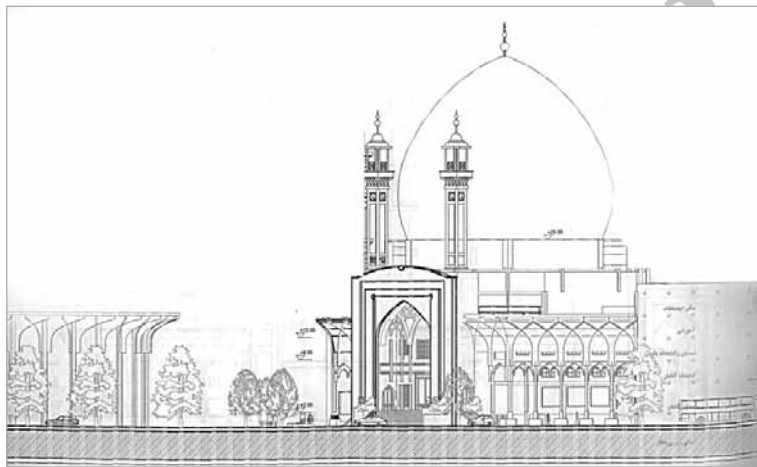
۳-۴. در قسمت شرق زمین و در کنار خیابان شرقی، مجموعه فرهنگی - خدماتی در چهار طبقه طراحی شد. طبقه همکف به صورت پیلوت با میلمان آزاد و سیار، جهت برگزاری نمایشگاه‌های متنوع و در عین حال در مراسم خاص برای

شکل ۳. پلان و مقطع طرح اولیه مسجد (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

شده بود، یک ورودی شاخص و معظم به سمت خیابان ولیعصر (عج)، یک ورودی عمومی در کنار حیاط مسجد، به سمت پارک و خیابانهای اطراف و یک ورودی خدماتی در کنار قسمت اداری و سایر خدمات فرهنگی و هنری.

۳-۹. در جهت هماهنگی با ساختمان تأثر شهر، ارتفاع ساختمان مسجد تا زیر گنبد خانه آن، با ارتفاع تأثر شهر مساوی گرفته شد و بدنه آن شبیه تأثر شهر طراحی شد، تا این دو ساختمان با یکدیگر هم آهنگ و مکمل بوده و در مجموع وحدت داشته باشند.

شکل ۴. مقطع از طرح اولیه مسجد، فقط سر درب و منارها و گنبد از نمای تأثر شهر بلندتر است. (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

پارکینگ علی رغم توصیه‌ها و تذکرات مکرر این مشاور به خیابان شرقی منتقل شد.

۳-۱۳. در این مرحله و پس از تغییر شهردار تهران، کارفرما برای تسویه حساب به مشاور ابلاغ نمود، اینجانب و همکاران از آنجا که نقشه‌ها به صورت کامل تحویل داده شده بود، به تصور اینکه شرکت توسعه فضاهای فرهنگی، علاقمند است خود نظارت ساختمان را بعهده بگیرد، موافقت خود را اعلام نمودیم. اما بعداً متوجه شدیم، در پشت پرده و به صورت نسبتاً محرمانه و سری، بدون دعوت از اینجانب و همکاران برای تشریح ایده‌ها و دفاع از اصول طراحی‌های انجام شده، غیباً طراحی انجام شده و کار نیمه‌کاره، محکوم گردیده و بدون اطلاع ما، کار به مشاور دیگری که فاقد هرگونه سابقه فرهنگی، علمی و تجربی در طراحی مراکز مذهبی است سپرده شده است.

۳-۷. در جهت سهولت رفت و آمد ماشین‌ها به پارکینگ و ایجاد واحدهای اداری و تحقیقاتی، مصوب شد یک قطعه خانه دو طبقه متروک، واقع در ضلع جنوبی زمین، که به خیابان جنوبی مجموعه نیز دسترسی داشت، خریداری و برای ورودی و خروجی طبقات پارکینگ و ورودی قسمت اداری، تحقیقاتی و خدماتی از آن بهره‌برداری شود. ضمن آنکه ارتباط مضاعف و مناسبی با شبستانهای مسجد و مجموعه فرهنگی - خدماتی و حیاط مسجد نیز برقرار می‌نمود.

۳-۸. برای شبستانهای مسجد سه ورودی پیش بینی

۳-۱۰. از آنجا که از منظر اسلامی، مفهوم عبادت و عبادتگاه، مهمترین عنصر در فضای شهری محسوب می‌شود، بنابراین به صورت بدیهی، سر درب مسجد، مناره‌ها و گنبدخانه مسجد، باید در طراز بالاتری از تأثر شهر قرار می‌گرفت و بدین صورت نیز طراحی شد.

۳-۱۱. اکثریت قریب به اتفاق ساختمانهای جنوبی زمین مسجد نیز، دارای هفت طبقه دیوار پشت کرده به ساختمان مسجد بود، بنابراین کم کردن ارتفاع عناصر نمادین مسجد، موجب بی‌توجهی به شأن اجتماعی مسجد و حفظ حرمت و حریم آن می‌گردید.

۳-۱۲. عملیات خاکبرداری و اجرای مسجد، مطابق نقشه‌های ارائه شده، در اکثر قسمت‌ها تا طبقه همکف ادامه یافت، با این تفاوت که به دلیل اهمال شهرداری در خرید زمین جنوبی، بالاچار قسمت اداری و تحقیقاتی مجموعه حذف و ورودی

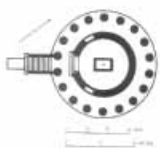

شکل ۵. تصویری از دید ناظر به ساختمان تأثر شهر
مأخذ: www.teatreshahr.com

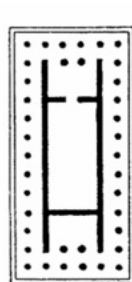
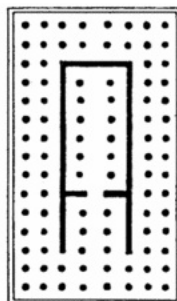
این ساختمان از نظر سبک، متعلق به دوران فرانک‌گرایی غربی است و از الگوی معابد یونانی و رومی تقلید نموده است و هیچ شباهتی با آثار ساخته شده در تمدن ایرانی، چه قبل از اسلام و چه بعد از آن ندارد.

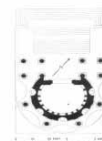
Tholos

Temple of Vesta, Rome
East or West?
Plan from north, and floor

Hexastyle
PeripteralOktastyle
Dipteral

Temple of Vesta, Roman Collection
East or West?
Plan from north, and floor

۴. ارزیابی اصول ارائه شده در طرح جدید مسجد ولیعصر (عج):

طرح جدید بر اساس پیش فرضها و مبانی غربی و غیر اسلامی، پیش بینی و متأسفانه تبدیل به فرآیندی غیر قابل قبول و مغایر بدیهیات اولیه طراحی مسجد و اصول نظری و احکام عملی آن طراحی و اجراء شده است که به چند نکته آن اشاره می‌نمائیم.

۴-۱. ابتداء فرض شده است که ساختمان تأثر شهر یک اثر تاریخی و میراث فرهنگی است و باید شأن تاریخی و فرهنگی آن حفظ و تا فاصله ای دور حریم آن حفظ شود.

۴-۱-۱. اولاً تأثر شهر، یک اثر تاریخی نیست و در سال ۱۳۴۶ یعنی فقط یازده سال قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و با حمایت همسر شاه معدوم ساخته شده است و با چنین سابقه زمانی، یک ساختمان، اثر تاریخی نمی‌شود.

۴-۱-۲. این ساختمان یک میراث فرهنگی نیز نیست، زیرا

شکل ۶. نمونه هایی از تشابه کالبدی و فرمال بین ساختمان تأثر شهر و آثار معماری غربی

که مزاحم تکامل انسان و انجام فرائض الهی هستند، پرتاب نمایند. در این سنت الهی برخلاف رویکرد معماری غربی (یعنی فرمالیسم) خود معمار بت و معماری بت سازی تلقی نمی‌شود، بلکه معمار و معماری هر دو وسایلی در جهت تأمین نیازهای مادی و بستر ساز نیازهای روحی انسانها می‌شوند. (تصویر شماره -۱۰)

زین قدح های صور کم باش مست
تا نگریدی بت تراش و بت پرست
از قدح های صور بگذر مه ایست
باده در جامست لیک از جام نیست
«مولوی»

۴-۱-۴. در تمدن دوران اسلامی، مهمترین عنصر خارجی بنا، درب ورودی آن است، که همچون طاق نصرتی سر برآورده و پر گشوده، نهایت تواضع و مهمان پذیری را برای ورود انسانها به داخل بنا، به نمایش میگذارد و اصلت را به انسانهای مخاطب و به فضای درونی ساختمان میدهد که محل بهره وری مخاطبین اصلی بنا است.

۵-۱-۴. در سنت و تمدن غربی ساختمانهای مذهبی، اعم از معابد و کلیساها، کالبد خود را از بافت اطراف جدا نموده و با اشکالی که در یک محور و یا دو محور، قرینه می‌باشند، مانند مجسمه‌ها خود را به نمایش می‌گذارند. با این پیش فرض غرب گرایانه است که طراح جدید مسجد تصور می‌نماید باید اطراف ساختمان تأثر شهر را (که در دوران مدرن جای عبادتگاه را اشغال نموده است) پاک سازی نمود. و با این پیش فرض مقلدانه، راس ساختمان مسجد را قطع کرده است تا ساختمان خود را مانند مجسمه ای خود بنیاد و بت واره، مورد نگاه از بیرون قرار دهد و تماشاچیان را مسحور خود کند.

اما در سنت و تمدن دوران اسلامی، ساختمان‌های اجتماعی و مذهبی، خود را از بافت اطراف جدا نمی‌کنند و با کمترین مزاحمت‌های همجواری، (به دلیل داشتن فضاهای باز داخلی)، هماهنگ با هم بوده و مکمل یکدیگر می‌شوند.

قوس‌های متقاطع و خارجی بنای تأثر شهر، عناصری کاذب هستند، که در زیر سقف کنسول شده آن به سمت بیرون خم گشته و نصب گردیده‌اند، تکرار چرخش این قوسها، ساختمان را کاملاً برون‌گرا و مجسمه گونه نموده است.

در معماری دوران اسلامی، ساختمانها کاملاً درون‌گرا هستند و صورت بیرونی بنا، لباسی است بر تن فضاهای داخلی ساختمان، یعنی به انسان و محل حضور و بهره برداری انسانها اصلت داده می‌شود نه به کالبد بنا و نمای ساختمان به صورت خود بنیاد؛ لذا برون‌گرایی در ساختمان سازی، نوعی صورت پرستی و بت سازی تلقی می‌شود. جناب مولوی می‌فرماید:

«رو به معنی کوش ای صورت پرست
زانکه معنی بر تن صورت پر است

بت پرستی، چون بمانی در صور
صورتش بگذار و در معنی نگر»
۳-۱-۴. در این نوع از الگوهای غربی، به ورودی انسانها، توجه خاصی نمیشود و عملاً انسانها را در مقابل ساختمان منفعل و تماشاچی می‌نماید. در سنت اسلامی و در مجموعه بیت‌الحرام، دو نماد معمارانه مثبت و منفی ارائه شده است، نماد مثبت خانه کعبه است که دارای حجمی منظم، وحدت بخش، درون‌گرا، سکون آفرین و مناسب حضور انسان در فضائی آرامش بخش، تفکر برانگیز، تمرکز آفرین، برای حضور قلب و عبادت است.

در نقطه مقابل، نمادهای منفی یعنی بت واره‌های سه گانه هستند (جمرات)، که احجامی توپر، برون‌گرا، متکثر و مجسمه‌گونه می‌باشند، در این نوع ساختمان، اصلت به کالبد بنا داده شده و ساختمان به جای وسیله خود هدف می‌شود به همین دلیل آنرا نماد تجلی شیطان بر حضرت ابراهیم (ع) قرار داده‌اند، زیرا شیطان آنچه را که مادی و زمینی است تزئین می‌کند و انسانها را فریب می‌دهد^۲، به همین دلیل در مراسم حج تمتع، حاجیان از وقفگاه مشعر (محل شعور و بصیرت)، باید سنگ‌هایی بردارند و بر نمادهای فریبنده ای

در خانه‌هایی (مساجد و زیارتگاه‌ها) خداوند رخصت داده است که آنجا رفعت یابد و در آن ذکر نام خدا شود و صبح و شام، تسبیح و تنزیه ذات پاک او کنند.

۵. برخی از اشکالات طرح جدید:

پیش فرض‌های منحرف و مغالطه‌آمیز قبلی، باعث شده است، طرح جدید (موجود) دارای اشکالات اساسی، بنیانی و غیر قابل اغماض باشد، که به برخی از بدیهیات آن اشاره می‌گردد:

۵-۱. در سنت صنفی و اخلاق حرفه‌ای، هیچ معماری بدون فرصت دفاع و اطلاع از راهبردهای معمار اولیه، به خود اجازه ورود و دخالت در کار دیگری را نمی‌دهد. متأسفانه در این کار، کارفرما، کارناشناسان کارفرما و معمار جدید، با زیر پا نهادن ارزش‌های اخلاقی و حرفه‌ای، بدون اطلاع معمار اولیه، به صورت سری و محرمانه، کاری مغایر اخلاق حرفه‌ای انجام داده‌اند.

۵-۲. در سنت اسلامی، چه از نظر محتوایی و چه از بعد کالبدی، هر کس مجاز به طراحی و ساختمان مسجد نیست. از نظر محتوایی، قرآن و احادیث معتبر به این نکته اشاره می‌نمایند^۳ و از نظر کالبدی نیز، ایده‌های فضایی - هندسی - نمادها و آرایه‌ها و احکام مسجدسازی، دارای اصول و قواعد نظری و عملی است که بدون آشنایی و تجربه قبلی، کسی قادر به طراحی آن به صورت مطلوب نیست^۴. در این مورد، با توجه به سوابق و تجربیات معمار جدید، ارتباط ایشان با مفهوم عبادت اسلامی و تجربه مسجدسازی، در کارنامه نظری و عملی ایشان ملاحظه نمی‌شود و انتخاب ایشان برای این کار، نه توجیه فرهنگی و منطقی دارد و نه توجیه علمی و تجربی.

شاعر معاصر، سهراب سپهری به جذابیت این موضوع اشاره می‌کند- با مضمون بازارهای گرم مسلمان- این گرما، جذابیت و گیرایی به دلیل هم‌آهنگی و ترکیب با شکوه ساختمانهای اجتماعی، در کنار یکدیگر و مکمل یکدیگر است.

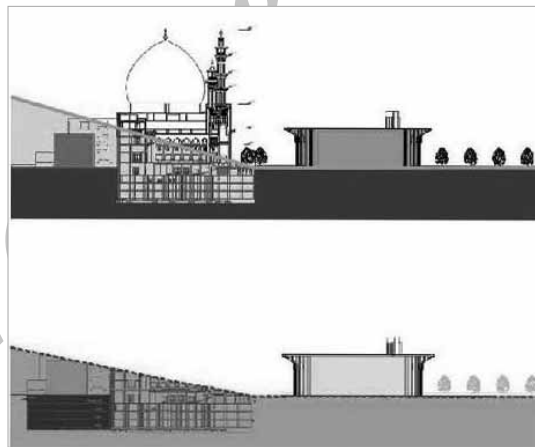
بنابراین پیش فرض مطرح شده در مورد حذف راس و آستانه طرح قبلی (گنبد، منارها و سردرب‌ها) و سربه خاک سپردن آن در طرح جدید، پیش فرض غرب‌گرایانه، صورت پرستانه و با فرض نگرش بت‌گونه به معماری و ساختمان است. این نگرش قطعاً مغایر دیدگاه اسلامی است، که همه چیز را برای انسان و انسان را برای تکامل می‌خواهد. در این نگرش ساختمان وسیله است و نه هدف، معماری آبادکردن محیط زیست انسانها است، نه بت‌سازی و جلوه فروشی معمار و معماری.

۴-۱-۶. پیش فرض اشتباه دیگر، ایجاد تصور مغالطه‌انگیزی است درباره مرتفع دانستن ارتفاع طرح قبلی مسجد. در طرح اولیه، همانگونه که اشاره شد، ارتفاع بدنه ساختمان مسجد، هم ارتفاع بدنه خارجی تأثیر شهر بوده و از نظر نمای خارجی نیز هماهنگ با آن می‌باشد، عناصر معدودی از ساختمان، نظیر گنبد اصلی، منارها و سردرب مسجد که با فاصله بعیدی از ساختمان تأثیر شهر، می‌باشد به میزان لازم و به عنوان یک نماد شهری و مذهبی، افراشته شده‌اند، تا مبتنی بر سنت اسلامی، عظمت و اولویت فضای عبادی مسجد نسبت به ساختمانهای هفت طبقه مسکونی در اطراف آن و ساختمان تأثیر، حفظ شود. نه بالعکس، که ساختمانهای مسکونی و تأثیر نسبت به مسجد اولویت یافته و برجسته تر شوند. به این نکته خداوند در سوره نور آیه ۳۶ اشاره می‌فرماید: «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ»،

در صورتیکه، در هستی‌شناسی اسلامی و در هنر و معماری آفرینش، اولاً هر ذره سلول و هر عنصری ضمن حفظ جایگاه و شأن و هویت مستقل خود، با سایر عناصر تعامل تکاملی و مکمل برقرار می‌کند و بر این اساس نظامی احسن و پایدار برقرار می‌شود و سیر از کثرت به وحدت، از ظاهر به باطن، از زمین به آسمان، از صورت به معنا، از دنیا به آخرت که مهمترین اصل در آفرینش هستی و در فلسفه هنر و معماری و شهرسازی دوران اسلامی است، تحقق می‌یابد. ضمن آنکه مسجد، محل اقامه نماز است و خداوند خانه خود را، محل قیام انسانها (جعل الله الکعبه قیاماً للناس) قرار داده است و در سنت اصیل وارزشمند ما، همه ساختمانها از زمین قیام نموده اند و در آسمان شکفته می‌شوند، به خصوص ساختمانهای مذهبی و زیارتی. مانند پیکر خود انسان، که کف پای او بر زمین قرار می‌گیرد، بدن از زمین قیام می‌کند و سر انسان در آسمان، گل می‌کند و شکوفا می‌شود.

۵-۳. معمار جدید در تحلیل مقطع شمالی - جنوبی تأثر شهر و طرح قبلی، با پیش فرض غلط بت‌گانه پنداشتن ساختمان تأثر شهر و حذف هرگونه ساختمان مکمل در اطراف آن، خطی مایل از زمین به سمت بدنه طرح قبلی مسجد می‌کشد و می‌گوید: cut (کات)، یعنی هر عنصری که بالای این خط است، باید بریده شود، (با این پیش فرض سر و دستهای برافراشته مسجد را مانند گیوتین‌های قرون وسطائی قطع می‌نماید) و با ذوق زدگی سبک کار خود را پیدا می‌کند و می‌گوید «سبک لند اسکپ»، یعنی همه چیز در امتداد زمین یا زیرزمین باید قرار گیرد. چرا؟ چون بت بزرگ، یعنی ساختمان تأثر، باید استیلا و سلطه بالامنزاع بر همه عناصر اطراف خود داشته باشد. با این پیش فرض غلط، ساختمان جدید مسجد، بر اساس حیثیت و شأن درونی و حقیقی خودش طراحی نمی‌شود، بلکه مبتنی بر شأن اعتباری، فرضی در کالبد بیرونی تأثر و به سمت آن، سر خود را بر زمین می‌گذرد و سجده می‌کند و سر ساختمان به زمین می‌چسبد.

شکل ۷. در طرح جدید، در مقابل بت تأثر شهر، سر مسجد را قطع نموده اند.

مأخذ: Fluid Motion Architects , (2008-2012)

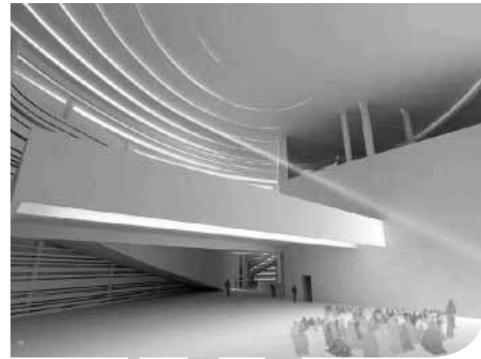
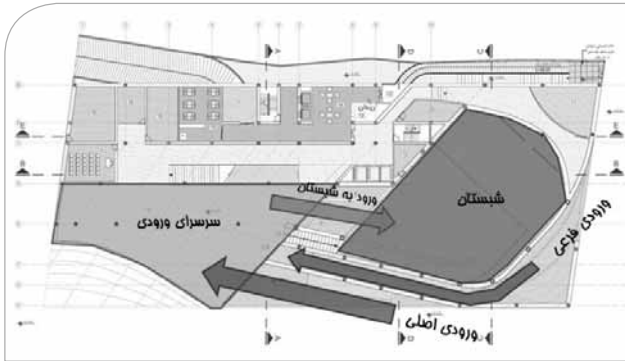
ادراکات حسی - غریزی و حیوانی انسانها و مناسب سیر در آفاق و عملکردهای مادی مانند راه‌های عبوری و پارک‌ها در فضای شهری است. در نقطه مقابل هندسه‌های درونگرا، نظیر خانه کعبه، که قبله‌گاه مسلمین و سلول بنیادی در طراحی مساجد است دارای محور و مرکز، آنهم با مرکزیت

۵-۴. طراحی مسجد جدید، در مجموع دارای هندسه‌ای سیال و موجی است، هندسه‌های سیال و موجی تقلیدی است از هندسه‌های موجود در دامنه تپه‌ها، چراگاه‌ها و جنگل‌ها. این نوع هندسه، که فاقد محور و مرکز و سکون می‌باشد، مناسب‌ترین هندسه برای حواس پنج‌گانه و

فضایی هندسی، برای عملکرد دعا و نیایش، تفکر، حضور قلب و سیر در انفس انسان‌ها یعنی عملکرد اصلی شبستان‌های مساجد (اقامه نماز و شنیدن سخنرانی) است.

خالی (نقطه پایه پرگار) می‌باشد، این مرکز با حضور انسان و عملکرد اختیاری و آگاهانه او در فضای معماری، معنای اصیل خود را باز می‌یابد، این نوع هندسه مناسب‌ترین ایده‌های

شکل ۸. به کارگیری هندسه نامناسب سیر در آفاقی، سیال و موجی در پلان و سه بعدی طرح جدید مسجد به جای هندسه مناسب انفسی یعنی دارای محور و مرکز که مناسب اقامه نماز و شنیدن سخنرانی است
 مأخذ: Fluid Motion Architects , (2008-2012)

را اصل عدالت، یعنی قرار دادن هر چیز در جای مناسب خود، مطرح می‌نماید^۵. یعنی در معماری آفرینش، زمین هندسه مناسب خود و گیاهان، حیوانات و پیکر انسان‌ها نیز، هندسه مناسب، عالمانه و با معنای خود را دارند؛ صورت‌ها و ظاهر عناصر طبیعی، پوچ، بی هدف و غایت نیستند، ظاهرها تجلی و نشانه باطن‌ها هستند. به این مضمون، جناب حافظ اشاره‌ای عمیق می‌نماید:

«هر کو نکند فهیمی زین کلک خیال انگیز

نقشش به حرام ار خود صورتگر چین باشد»

۵-۵. طراحی یک ورودی حلزونی، سربسته، تاریک، خود پنهان، شبیه لانه‌ی حیوانات موذی و مضر برای یک مسجد، واقعاً از عمق بی خبری، از خود بیگانگی و بازیگری (کار لهو و لعب) و پوچی (کار لغو) آن حکایت می‌کند.

پویایی فیزیکی و هندسی، مناسب سیر در عالم ماده و غرایز حیوانی است، پویایی معنوی و روحانی انسان، با سکون و سکوت فیزیکی و هندسی آغاز می‌شود که به مفهوم (فنا‌ی در بقا) در ادبیات عرفانی و مذهبی ما مطرح می‌شود، این نوع هندسه، مقدمه تفکر، حضور قلب و نیایش است. در سنت اصیل معماری و شهرسازی دوران اسلامی، فقط راه‌ها و فضاهای عبوری دارای هندسه‌ای سیال، موج و سیر در آفاقی هستند. سایر عملکردها و به طور خاص فضاهای مذهبی و فرهنگی نظیر شبستان‌های مساجد، کاملاً درونگرا، دارای محورهای متقارن و تمرکز آفرین می‌باشند. به کار بردن هندسه سیال و سرگردان، آن‌هم در شبستان مسجد، یعنی حیوان پنداشتن انسان و طراحی چراگاه به جای نیایشگاه پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: مهم‌ترین اصل حاکم بر هنر معماری آفرینش

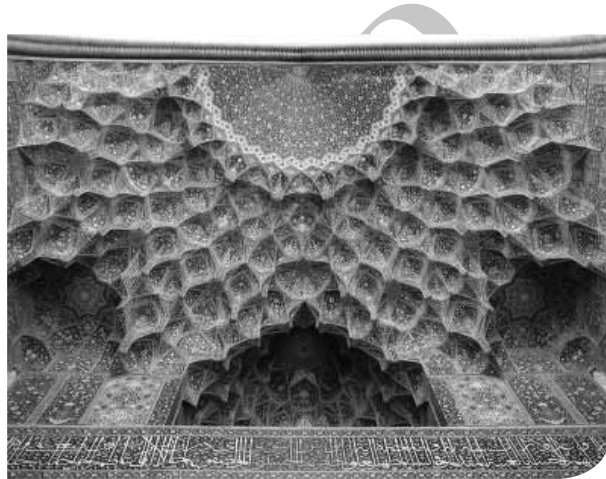

شکل ۹. ورودی دهلیز مانند، تنگ و تاریک و کالبد بی هویت و صلب در طرح جدید مسجد مأخذ: Fluid Motion Architects , (2008-2012)

نمازگزاران استقبال می‌کنند و با حفظ حریم خود از فضای بیرون، با وضوح، استحکام، آرامش و امنیت، مؤمنین را به فضاهای داخلی دعوت می‌نمایند (نمونه‌ای از این نوع ورودی در تصویر شماره ۱۰ قابل مشاهده می‌باشد).

در سنت معماری و شهرسازی اصیل دوران اسلامی، برجسته‌ترین و شاخص‌ترین نمای خارجی مسجد، ورودی‌های آنها است، زیرا ساختمان برای ورود انسان است و باید جذاب، باشکوه و میهمان‌پذیر باشد، در معماری دوران اسلامی، ورودی‌های مساجد، مانند طاق نصرتی از،

شکل ۱۰. سر درب ورودی مسجد امام - اصفهان (طاق نصرتی برای ورود نیایش‌گران)
(مأخذ سایت: Wikimedia)

با انسانها برقرار می‌کند، ساختمانها، نقاب بر چهره ندارند، مجموع ساختمان‌های یک شهر، همچون هنر و معماری آفرینش، همه عناصر آن آیه و نشانه هویت درونی خود و هویت نظام احسن، تکاملی، وحدت بخش و غایت مدار هستند. معماری و شهرسازی دوران اسلامی مانند معماری آفرینش نه تنها نیازهای مادی (حسی - غریزی) انسانها را تأمین می‌نماید، بلکه رشد معنوی و روحی انسانها را نیز، با هنر معناگرای خود، بستر سازی می‌کند. به طور مثال گنبد نماد وحدت، درونگرایی، سیر در انفس و خودسازی در مفهوم عبادت اسلامی است و منارهای سر برآورده، با هندسه دایره خود، نماد برونگرایی، دعوت از همه مخاطبین و نماد جامعه سازی در مفهوم عبادت از منظر اسلامی است.

۵-۶. با بررسی آنچه از نمای بیرونی ساختمان و نقشه‌های موجود، دریافت می‌شود، کوچکترین نمادی، آرایه‌ای، عنصری که مشخص نماید این کالبد به چه منظوری ساخته شده است، قابل مشاهده نیست. گویی در شهر انسانهای گنگ، بی‌خبر، بی‌معنا و هدف، بدون جهت و غایت، در شهر حیوانات قدم می‌زنی. انحنایی که در سقف، جای گنبد نشسته است، به جای عمامه مسلمانان که سر انسان را برجسته و شاخص می‌نماید، شبیه کلاه بسیار کوچکی است، که یهودیان در پشت سرهای خود سنجاق می‌کنند.

در معماری اصیل دوران اسلامی، کالبد خارجی هر ساختمان، تجلی عملکرد انسانی و درونی آن است، شهر گفت‌وگو و تعاملی صادقانه، صمیمانه، روشن، با معنا و شعور

پارک دانشجو، مورد براندازی قرار گرفته بود). مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی، خانه‌های خدا و خانه‌های قیام معنوی و روحانی انسانها هستند و باید تجلی‌گاه اسماء و صفات جمال و جلال الهی باشند. مساجد دوران اسلامی، همچون قلبی پینده، مادری مهربان، پدري با عظمت، همه اجزاء و عناصر معماری شهر را در آغوش می‌گیرند و پناهگاه جذاب و امن انسانها می‌شوند. نه عنصری مطرود، سر بسته، خودکامه و جسدی در خود غرق شده.

شکل ۱۱. حجم خارجی طرح جدید مسجد (بیکری است نا مائوس و غریبه، جدا شده از بافت و تحمیل شده به آن) (مأخذ: آرشیو نگارنده)

ارزش و معماری پایدار، این ساختمان کاملاً غیر علمی، غیر مهندسی، بسیار پرهزینه و فاقد ارزش‌های پایدار در معماری و در ارتباط با محیط شهری و محیط زیست است. از آنجاکه این ساختمان نیمه‌کاره بوده و به نقشه‌های اجرائی آن نیز دسترسی نبوده است و اجازه ورود به کارگاه نیز میسر نشد، به همین اجمال بسنده می‌نمایم.

۶. دلایل ایجاد این نوع ضایعه‌های تأسف بار در بعضی از ساختمانهای ملی و دولتی:

۱- ۶. تغییر غیر علمی و غیر منطقی امور با تغییر مدیران: رقابت غیر اخلاقی مدیران و مسئولین اداری، اجرایی دولتی با برنامه و کارهای مدیران قبلی، بدون رعایت مصالح اجتماعی و بیت‌المال و بدون رعایت حقوق مادی و معنوی

۵-۷. پیکر خارجی بنا، سنگین، بسته، خاموش، غریب و شبیه نهنگ به گل نشسته و فاقد حیات است، این ساختمان بر خلاف سنت معماری و شهرسازی دوران اسلامی، نه تنها هیچگونه تعامل هم‌افزا و مکمل با ساختمان تأثر شهر و سایر ساختمانها و به خصوص محیط طبیعی و سرسبز پارک ایجاد نمی‌نماید، بلکه عنصری اضافی، مزاحم، بیگانه و متروک به نظر می‌رسد که باید آنرا حذف نمود (یادآوری می‌نماید که طرح قبلی برای هماهنگی بیشتر با تأثر شهر و

۵-۸. آنچه از نقشه‌های موجود و قابل دسترس می‌توان دریافت، نشان می‌دهد که طرح ارائه شده فاقد بهره‌برداری از تجربیات عظیم معماری دوران اسلامی ایران است. معماری سنتی ما، هماهنگ با شرایط محیطی و اقلیمی است، در حالی که طرح جدید فاقد پیش‌بینی تهویه‌های مطبوع و طبیعی (شمالی - جنوبی) و از کف به سقف و فاقد بهره‌برداری کافی از نور طبیعی و مناسب است، در مجموع فضاهای عملکردی و نیز سازه بنا، با حجم و کالبد بنا هم‌آهنگ و هم‌آوا نیستند و بر یکدیگر تحمیل شده‌اند و نیازها و عملکردهای متنوع و ضروری یک مسجد مرکز شهری، تأمین نشده است؛ ساختمانی است بسیار پرهزینه در ایجاد و نگهداری و بهره‌برداری، از نظر دستاوردهای جدید جهانی در علوم تجربی و مهندسی ساختمان در زمان معاصر، یعنی معیارهای مهندسی

۳-۶. سپردن مدیریت‌ها به افراد غیر متخصص و غیر متعهد. شهرداری تهران، برای توسعه و اجرای ساختمان‌های فرهنگی و هنری، شرکتی را ایجاد نموده که معلوم نیست خصوصی است یا دولتی، در این نوع شرکتها معلوم نیست بر اساس چه ضابطه و قانونی افراد انتخاب میشوند و حقوق و مزایای می‌گیرند، کارها براساس چه معیاری به کدام مهندسان مشاور و پیمانکاران سپرده می‌شود...؛ بدیهی است در چنین فضایی، احتمال هر نوع سوء استفاده و سوء مدیریت و ضرر و زیان به بیت المال، قابل پیش بینی است. برای نمونه بنده از مدیر آن زمان شرکت فوق، که اظهار نظرهای کاملاً غیر کارشناسانه در طراحی اولیه مسجد ولیعصر (ع) می‌نمود، سوال کردم تخصص شما چیست؟ در پاسخ بنده فرمودند: بنده از زمانیکه در شهرداری حضور دارم، به اکثر پایتخت‌های کشور های غربی مسافرت نموده ام و آثار آنها را دیده ام!

با این سابقه آموزشی، پژوهشی، تجربی و هنری، ایشان مدیریت شرکتی را تا این اواخر داشته اند که در حدود ۲۰ سال گذشته بزرگترین ساختمانهای فرهنگی، هنری و مذهبی تهران را که صدها میلیارد تومان هزینه آنها شده است، به هر نحو که اراده نموده اند اجرا کرده اند. تصور میکنم بیان واقعیت فوق، پیش بینی هر نوع فاجعه مادی و معنوی را در اقدامات و ساختمانهای انجام شده محتمل می‌نماید. در حالیکه از ابتدای انقلاب تا امروز همه مسئولین نظام، رعایت دو بعد تفکیک ناپذیر تخصص و تعهد را در انتخاب مدیران اکیداً توصیه نموده اند. در حال حاضر متأسفانه اکثر مدیران دولتی و ملی، که در حوزه‌های معماری و شهرسازی کشور فعالیت می‌نمایند، نه تخصص معماری دارند و نه تخصص شهرسازی؛ باید شعار شایسته سالاری مبتنی بر تعهد و تخصص را در سطح کشور، به صورت جدیدی تحقق پذیر نمود.

۴-۶. لزوم نظارت جدی، نهادهای مسؤل بر طرح‌ها و اجرای آنها: نهاد های مسؤل در حوزه های مختلف و از جمله ساختمانهای مذهبی نظیر سازمان رسیدگی به امور مساجد سازمان اوقاف، وزارت راه و شهرسازی، شورای عالی معماری و شهرسازی و سازمان نظام مهندسی کشور، باید

مهندسان مشاور و بر خورد با آنها از مواضع غیر علمی و غیر حقوقی و قدرت مندانه، باعث تصمیمات زیانبار و تلف کردن نیروها و امکانات شده و می‌شود. ایمان بدون عمل کارساز نیست، باید حکمت عملی و اخلاق حرفه‌ای را به همه سطوح آموزش داد و از همه اقشار مطالبه نمود.

۲-۶. تقلید برخی از کارگزاران آموزشی و پژوهشی از فرهنگ و تمدن انحرافی غرب:

آنچنانکه طراح جدید مسجد می‌گوید، برخی از اساتید دانشگاه و مسولین با سابقه میراث فرهنگی، به مدت چند ماه به ایشان مشورت داده و در نهایت کار ایشان را تأیید نموده اند. به نظر میرسد مشکل اساسی از فضاهای آموزشی و پژوهشی آغاز می‌شود یعنی رویکرد ترجمه‌ای، خودباختگی و تقلید از فرهنگ غربی در روش‌ها و محتواهای درسی مشکل اصلی است.

با کمال تأسف باید گفت بعضی از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها دچار جهل مرکب شده اند، نه فرهنگ معاصر غرب و رویکردهای انحرافی آن را درست می‌شناسند و نه فرهنگ عمیق اسلامی را (و نه می‌دانند که نمی‌دانند). بحث تحول و ارتقاء علوم انسانی مطرح شده از طرف مقام معظم رهبری را، به خصوص در مباحث میان دانشی نظیر رشته‌های هنری، معماری و شهرسازی، باید بسیار جدی گرفت و با اصلاح سرفصل دروس، ایجاد منابع و محتواهای درسی، مبتنی بر فرهنگ اصیل اسلامی و برگزاری کارگاه‌های دانش‌افزایی، رویکرد ترجمه و تقلید از فرهنگ و تمدن انحرافی غرب را به صورت بنیادی از مراکز آموزشی و پژوهشی، دگرگون کرد. فاجعه از اینجا آغاز می‌شود که مسولین مربوطه، دو واحد درسی "حکمت هنر اسلامی" را که می‌توانست مبنای تحول سایر دروس باشد، از درس اصلی به درس اختیاری تبدیل نموده اند. و عملاً باعث حذف این درس بنیادی و نظری شده‌اند و در بعد عملی نیز اکثر دانشکده‌ها، حتی طراحی یک مسجد یا فضای مذهبی زیاتی را به دانشجویان ارائه نمی‌نمایند. باید حکمت نظری و حکمت عملی اسلام را در محتوای دروس و روش‌های طراحی جاری ساخت و بر اساس آنها فرایندهای معماری و شهرسازی را ارزیابی نمود.

کلی و نقش مدیریت به مجموعه تخصص‌های جزئی نظیر عمران و مکانیک و برق و غیره، که هر کدام جزئی از رشته‌های فوق را سامان می‌دهند داشته باشند، به همین دلیل واژه معماری در زبان انگلیسی (architect) به مفهوم رئیس سازنده‌ها است. متأسفانه در کشور ما اغلب مدیران مربوط به معماری و شهرسازی، فارغ‌التحصیل رشته‌های عمران و مکانیک و برق هستند، که باید اصلاح شود.

۶-۷. لزوم رابطه متقابل، عالمانه و متعهدانه دانشگاه‌ها با مراکز قانونگزاری، برنامه ریزی و اجرایی:

متأسفانه اکثر رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی و طرح‌های تحقیقاتی ملی و دولتی و مقالات به اصطلاح علمی پژوهشی، از بعد مسأله محور بودن، ضرورت و اولویت موضوع، روش تحقیق در مباحث میان‌دانشی (نظیر معماری و شهرسازی) و منابع و مراجع ذی‌صلاح، با نیازهای واقعی کشور و رویکرد فرهنگ و تمدن عمیق و اسلامی ما همراهی و هماهنگی ندارد.

رابطه نهاد‌های دانشگاهی با مراکز قانون‌سازی، برنامه ریزی و اجرایی، نهادینه و ساماندهی شده نیست. اشکال از دو طرف است، هم آموزش و پژوهش دانشگاه‌ها، اغلب کار بردی و در خدمت نیازهای کشور نیست و هم مراکز برنامه ریزی اجرایی، اهمیت لازم را به کار علمی تحقیقاتی نمی‌دهند. برای نمونه شهرداری تهران در نیوران، مرکزی را برای کارهای پژوهشی انتخاب و تعدادی از اساتید حوزه و دانشگاه، از جمله اینجانب را برای شرکت در جلسات دعوت نمودند. در جلسه دوم به مسؤل مربوطه عرض کردم که با این مباحث پراکنده و بدون برنامه‌ی منسجم و موضوع مشخص، مشکلی از شهرداری و شهر تهران حل نخواهد شد. مسؤل مربوطه فرمودند، مسؤلین به ما گفته‌اند، شما به مسائل اجرایی کاری نداشته باشید، به سوی پارک نیوران بنشینید و در باره هر چه می‌خواهید بحث کنید (امکانات مالی و مادی هم که بصورت کافی در اختیار شما هست)؛ بنده با اعتراض جلسه را ترک نمودم.

باید رابطه‌ای مستحکم و منسجم بین دانشگاه‌ها، اساتید متخصص و متعهد و ذیصلاح و مراکز قانون‌گزاری، برنامه

از طریق قوانین و سازماندهی مناسب در انتخاب مشاورین، تأیید نقشه‌ها و نظارت بر اجرای صحیح آن حضور جدی تر و مؤثر تری داشته باشند.

با توجه به شرایط موجود آموزشی در دانشگاه‌ها و تهاجم بی‌امان رسانه‌ای و تبلیغاتی فرهنگ غربی (بخصوص برای دانشجویان) لازم است نظام مهندسی همانگونه که ابعاد علمی فارغ‌التحصیلان را مورد آزمون قرار می‌دهد، ابعاد فرهنگی و هنری آنها را نیز (بخصوص در مورد ساختمان‌های مذهبی) مورد آزمون تخصصی قرار دهد تا در آینده شاهد آثار نابجا و ناشایست نباشیم. لازم است تا با اصلاح سرفصل دروس دانشگاهی و تألیف منابع و کتب اصیل اسلامی، از طریق اساتید ذیصلاح برای فارغ‌التحصیلان و مهندسان مشاور قدیم و جدید و کارشناسان و مدیران اجرایی نهاد‌های مربوطه، کارگاه‌های دانش‌افزایی و جلسات مباحثه و آزاداندیشی برقرار نمود.

۶-۵. شناخت جایگاه و شأن اعضاء شوراهای اسلامی شهر و روستا:

جایگاه شوراهای اسلامی شهر و روستا هنوز برای مردم عزیز ما شناخته شده نیست. عناصر اصلی شوراهای شهر یا مستقیماً باید دارای تحصیلاتی در رشته‌های معماری و شهرسازی باشند و یا به نحو غیر مستقیم، از طریق رشته‌های دیگر با مباحث معماری، شهرسازی، عمران، مدیریت شهری، محیط زیست و مباحث فرهنگی - اجتماعی در شهر اسلامی، آشنایی کامل داشته باشند و در عین حال در عمل نیز با تقوی و متعهد باشند تا در انتخاب شهرداران (به دور از جریان‌های سیاسی و منافع شخصی) کسی را انتخاب کنند که مظهر تخصص در حوزه معماری و شهرسازی بوده و در عمل متعهد به ارزشهای اخلاقی، علمی، حقوقی و فرهنگی باشد و صرفاً رویکرد اقتصادی و یا تبلیغاتی نداشته باشد.

۶-۶. متأسفانه بسیاری از مدیران و تصمیم‌گیران ما، تفاوت‌گرایش معماری و شهرسازی را با گرایش‌های مهندسی نظیر عمران، مکانیک، برق و غیره نمی‌دانند. معماران و شهرسازان به کل رشته معماری و شهرسازی، و جهت و غایت انسانی آن توجه دارند و به همین دلیل باید احاطه

و زشت‌گرا (اگیلینیسیم) و ظاهر پرستی (فورمالیسم)، در آثار هنری و معماری و شهرسازی شده است.

از منظر اسلامی، این رویکردها، نوعی بت‌سازی و بت‌پرستی است. در صورتیکه اسلام، انسان را علاوه بر بعد مادی و حیوانی، دارای فطرت الهی میداند این فطرت‌گرایش ذاتی به صفات حسن الهی دارد و یکصد صفت حسن خداوند در قرآن، جامع و مانع‌ترین معیارهای زیبا شناسی و فلسفه هنر را برای ما تشریح نموده است. نظام آفرینش نیز که احسن‌التقویم است، تجلی همین صفات بوده و همه اجزا و عناصر آن، آیه و نشانه این حقیقت، بینش آفرین و تکامل بخش‌اند. در جمهوری اسلامی ایران با این همه منابع معتبر، اصیل و عمیق و وجود تمدن عظیم دوران اسلامی، از خود و خودی بیگانه بودن و مقلد فرهنگ و تمدن در حال اضمحلال غرب شدن خسران بزرگ و جبران‌ناپذیری است. کسانی که از پیامبران الهی قهر نمایند، دچار وساوس شیطانی و شیطان‌پرستی شده و در دام رسانه‌های صهیونیستی، فراماسونری و سبک‌های تولیدی آن‌ها می‌غلطند.

این حدیث امام علی (ع) را باید به عنوان سلوک دانشجویی، همواره در نظر داشت که می‌فرماید: «مردم سه دسته‌اند، دانشمند الهی، و آموزنده‌ای بر راه رستگاری، و پشه‌های دست‌خوش، باد و طوفان و همیشه سرگردان، که به دنبال هر سر و صدای می‌روند. و با وزش هر بادی حرکت می‌کنند؛ نه از روشنای دانش نور گرفتند، و نه به پناهگاه استواری پناه گرفتند»^۶. ما لا اقل می‌توانیم دانشجویان راه نجات باشیم.

هفت شهر عشق را عطار گشت ما هنوز اندر خم یک کوچه‌ایم

شکل ۱۲. نمای شمالی مسجد امام - اصفهان

(مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

آیا فرهنگ و تمدنی که نیایشگاه‌های بی‌بدیل و اصیل و مجموعه‌هایی حیرت‌انگیزی نظیر میدان نقش جهان اصفهان را به جهان عرضه نموده‌است، باید مقلد غرب باشد.!!؟

پی نوشت:

۱. وما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ما جن و انس را خلق نکرده ایم، مگر برای عبادت) (سوره: الذاریات، آیه: ۵۶)
۲. رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ. «پروردگارا به آنچه مرا گمراه نمودی، آنچه را که زمینی است تزئین می‌کنم و همه را گمراه می‌کنم، مگر بندگان مخلص تو را» (سوره: الحجر، آیه: ۳۹)
۳. إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، «مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند (می‌توانند آباد کنند) که ایمان به خدا و روز باز پسین داشته باشند». (سوره: التوبه، آیه: ۱۸)
۴. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الْعِلْمُ إِمَامُ الْعَمَلِ وَالْعَمَلُ تَابِعُهُ يُلْهَمُ بِهِ السُّعْدَاءُ وَيُحْرِمُهُ الْأَشْقِيَاءُ» دانش پیشوای عمل و عمل پیرو آن است. به خوشبختان دانش الهام می‌شود و بدبختان از آن محرومند. (الأمالی، طوسی، ص ۴۸۸)
۵. پیامبر صلی الله علیه و آله: بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ. «آسمان‌ها و زمین، با عدالت، پا برجا می‌مانند». عوالی اللالی، ج ۴، ص ۱۰۳
۶. امام علی علیه السلام فرمودند: «النَّاسُ ثَلَاثَةٌ: فَعَالِمٌ رَبَّانِي وَ مُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاةٍ وَ هَمَّجٌ رَعَاغٌ أَتْبَاعُ كُلِّ نَاعِقٍ يَمِيلُونَ مَعَ كُلِّ رِيحٍ لَمْ يَسْتَضِيئُوا بِنُورِ الْعِلْمِ وَ لَمْ يَلْجُؤُوا إِلَى رُكْنٍ وَثِيقٍ». نهج البلاغه، قصار ۱۴۷.

منابع:

۱. رضی شریف ۱۳۹۰ نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی
۲. شیخ طوسی محمد، ۱۳۹۰، الامالی، چاپ بیروت
۳. نقره کار و همکاران، ۱۳۹۱، طرح تحقیقاتی تحقق‌پذیری هویت اسلامی در معماری و شهرسازی، آرشیو مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران.
۴. نقره کار و همکاران، ۱۳۸۸، درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی، انتشارات ثمین وزارت مسکن

• Critical Analysis of Mosque design Case Study: Vali Asr Mosque in adjacent to city theater of Tehran

• Abdol Hamid Nghrekar*

Associate Professor, School of Architecture and Urbanism
Iran University of Science and Technology

• Abstract

Even though the design of Vali Asr Mosque, in adjacent to city theatre of Tehran, was completed and the construction project was fulfilled up to the first level in the previous urban management system of Tehran, the project stopped and completely changed in the new management system. Yet, what is the problem of the previous Vali Asr Mosque design? In order to gain experience for similar future cases, it is necessary to answer the above mentioned question. This research aims to improve the criteria and attributes of Mosque Design in institutes of decision making, policy making and executives in order to gain better results in this field of design. The method of this research is discursive and analytical and case study is used as the strategy of enquiry.

This research has found the reason of change of the Vali Asr Mosque design in the attitude change of management system towards the definition, the position and the original values of Mosque as a worship space. Instead of being a religious recognition, Mosque of this attitude is considered as a passive and adaptable building in regards to its surrounding space.

The new design has also been influenced by current international design styles which gain their theoretical roots of creating art pieces from secularism, de-constructivism and anarchism. These approaches which are in complete inconsistency with Islamic wisdom and Art Philosophy, have unfortunately entered our contemporary styles of Architecture and urbanism, and now are aggressing their way in to religious buildings and Mosque design as the most important elements of our urban design.

It is hoped that the planners, policy makers and custodians of religious buildings and Mosques could take a lesson from these cases and state laws, strategic regulations, practical solutions and correct supervision to prevent Idol construction instead of Mosque construction in the land of Muslims.

Key words: Theoretical Strategies, Islamic Culture, Western Culture, Old design of Vali Asr Mosque, New design of Vali Asr Mosque.